

Prof. dr hab. Anna Zellma
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Teologii
Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgra **Łukasza Dziedzica**

pt. *Katechizacja w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993*, napisanej w Instytucie Nauk Teologicznych Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, na seminarium naukowym z katechetyki fundamentalnej, pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Mariana Zajęca, Lublin 2024
(wydruk komputerowy ss. 231).

Katechetyczna działalność Kościoła jest realizowana w konkretnym kontekście kulturowym i społecznym (por. DK 296). Obejmuje ona głoszenie słowa Bożego, prowadzenie do poznania i pogłębiania treści wiary, wtajemniczenie w sprawowanie Misterium, formowanie do życia w Chrystusie, uczenie modlitwy, wprowadzanie do życia wspólnotowego (por. DK 79-89). Kościół partykularny, czyli diecezja ma za zadanie kontynuować dzieło katechizacji, uwzględniając kontekst historyczny, kulturowy i społeczny (por. DK 295-296). Realizacja tego zadania wymaga odwołania do historii, tradycji i problemów konkretnej wspólnoty eklezjalnej. Rodzi potrzebę weryfikacji i odnowy pastoralnej poprzez projektowanie i realizację konkretnych inicjatyw katechetycznych na poziomie diecezji z uwzględnieniem dobrych praktyk zakorzenionych w historii Kościoła partykularnego (por. DK 295-297). Nowe działania wymagają jednak pogłębionej i wieloaspektowej znajomości tradycyjnych form wychowania w wierze i wtajemniczenia w wiarę, pozwalających lepiej zrozumieć aktualną sytuację katechezy w diecezji. Rzetelna znajomość historii i tradycji Kościoła partykularnego w zakresie działalności katechetycznej wraz z umiejętnością wyprowadzenia wniosków pastoralnych pomaga w opracowaniu projektów i inicjatyw oraz wprowadzaniu ich w diecezji.

W obecnej sytuacji społecznej i kulturowej w Polsce działalność katechetyczna, w tym lekcja religii w szkole, stoi wobec nowych wyzwań. Pojawiają się problemy pastoralne, które wymuszają poszukiwanie nowych rozwiązań organizacyjnych, pedagogicznych, duszpasterskich. Współczesna odnowa katechetyczna musi brać pod uwagę nie tylko

wyznaczniki związane z przemianą religijną, społeczną i kulturową w Polsce, ale także specyfikę historyczną działalności katechetycznej w minionych okresach w poszczególnych diecezjach. Bez znajomości historycznej nie można zrozumieć aktualnego stanu nauczania religii w szkole i katechezy parafialnej. Rzetelna ocena minionej działalności katechetycznej potrzebna jest do wypracowania nowych rozwiązań pastoralnych na przyszłość.

Rozprawa doktorska ks. mgra Łukasza Dziedzica wpisuje się w powyższy nurt poszukiwań badawczych współczesnych katechetyków w Polsce. Dotyczy ona katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993. Ten kontekst czasowy wyznaczają przeobrażenia ustrojowe, polityczne, społeczne i religijne w Polsce oraz lata posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka jako ordynariusza diecezji. Katecheza w tym okresie realizowana była (od 1961 do 1990 roku) w obiektach sakralnych i punktach katechetycznych, a w ostatnich trzech latach (1990-1993) w szkołach.

Każda diecezja, jak już wyżej zauważyłam, posiada swoją specyfikę i odrębny charakter warunkowany czynnikami społecznymi i kulturowymi. Wobec powyższego problematykę podjętą przez ks. mgra Łukasza Dziedzica należy uznać za aktualną, bardzo potrzebną i niezwykle cenną, zarówno ze względów naukowych, jak też pastoralnych. Jej wartość uwidacznia się w sposób szczególny w kontekście aktualnych debat społecznych na temat sensu organizacji lekcji religii w polskiej szkole. Gratuluję Autorowi rozprawy i Jej Promotorowi – ks. prof. dr hab. Marianowi Zajacowi, cenionemu autorytetowi w środowisku polskich katechetyków – podjęcia i kompetentnego opracowania aktualnej, ważnej poznawczo, społecznie i eklezjalnie, problematyki dotyczącej katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993.

Ocena zasadności podjęcia problematyki sformułowanej w tytule rozprawy

Działalność katechetyczna arcybiskupa Ignacego Tokarczuka, postaci zasłużonej dla Kościoła w Polsce, rozpoznawalnej nie tylko w archidiecezji przemyskiej, nie została – jak dotąd – całościowo opracowana. Praca doktorska ks. Łukasza Dziedzica jest pierwszą, w której Autor za cel postawił możliwie wszechstronne omówienie całokształtu katechizacji w archidiecezji przemyskiej w latach 1965-1993. Wymieniona działalność Kościoła partykularnego powiązana została ze znanymi i mniej znanymi faktami z życia i posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka oraz z kontekstami współczesnych mu wydarzeń społecznych, religijnych, politycznych. W ten sposób Autor recenzowanej rozprawy doktorskiej kolejno analizował szczegółowe kwestie, wykazując wyjątkowość postaci

arcybiskupa Ignacego Tokarczuka i jego zaangażowania na rzecz katechezy w archidiecezji przemyskiej.

Doktorant prawidłowo uzasadnia wybór tematu potrzebą ukazania całokształtu katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993, która przypadała w znacznym zakresie na działania laicyzacyjne komunistycznych władz. Trafnie zauważa, że w omawianym okresie znaczący wpływ na działalność katechetyczną Kościoła w Polsce również miał wybór kard. Karola Wojtyły na papieża. Za istotne uznaje również strajki robotników i powstanie ruchu społecznego *Solidarność* (s. 9). „Wydarzenia te – jak trafnie stwierdza Doktorant – wzmocniły w Polakach poczucie tożsamości narodowej oraz zacieśniły więź i współpracę między Kościołem, a jego pasterzami” (s. 9). Co więcej, Autor słusznie za kluczowe uznaje również nauczanie prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, które przyczyniło się do kształtowania postaw religijnych, społecznych i moralnych Polaków (s. 9). Stąd też konsekwentnie tematykę określoną w tytule recenzowanej rozprawy, ks. mgr Łukasz Dziezic postanowił przedstawić na kanwie uwarunkowań, przebiegu i konsekwencji przemian społecznych, gospodarczych, politycznych, religijnych w Polsce w latach 1965-1993.

Gruntowne kwerendy przeprowadzone przez Doktoranta w wybranych instytucjach archidiecezji przemyskiej (Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej, Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego) i Archiwum Prywatnym Ignacego Tokarczuka oraz dociekliwa analiza *Kroniki Archidiecezji Przemyskiej, Roczników i Schematyzmów Archidiecezji Przemyskiej* czy też danych *Głównego Urzędu Statystycznego* przyczyniły się do zebrania imponującego pisanego materiału źródłowego. Pozwoliły na dotarcie do rozproszonych, rzadkich, a często także trudno dostępnych, znaczących informacji. Pozyskane materiały źródłowe okazały się kluczowe w rozwiązaniu trafnie, a zarazem precyzyjnie sformułowanego przez Doktoranta głównego problemu badawczego. Ks. mgr Łukasz Dziezic we wstępie dysertacji streszcza go w pytaniu: „W jaki sposób realizowany był proces katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993? (s. 15). Problem ten Autor prawidłowo doprecyzowuje, stawiając szczegółowe pytania: „Jak przedstawiał się kontekst historyczno-społeczny w omawianej jednostce eklezjalnej? Jaki był zakres i zróżnicowanie katechizacji w kontekście deficytu wolności religijnej we wspomnianej archidiecezji? W jaki sposób i w jakim stopniu realizowany był wtedy proces katechetyczny? Jak wyglądał stan personalny i formacja katechetów w archidiecezji przemyskiej? W jakim stopniu zmieniła się ich sytuacja po powrocie religii do szkół? Kto w tym czasie był adresatem działań katechetycznych na terenie archidiecezji

przemyskiej? W jaki sposób realizowana była katechizacja poszczególnych grup społecznych: dzieci, młodzieży, dorosłych i osób z niepełnosprawnościami? Jaki wpływ na rozwój, kształt i proces katechizacji w archidiecezji miała osoba ks arcybiskupa Ignacego Tokarczuka? Jakie były zauważalne trudności towarzyszące temu procesowi? (...) jakie modele i sposoby pracy katechetycznej, w oparciu o przeprowadzone badania, należy zastosować w obecnych uwarunkowaniach pracy katechetycznej i duszpasterskiej?” (s. 15).

Podjęta tematyka jest bez wątpienia aktualna i ważna. Świadczy o tym, że Doktorant interesuje się kwestiami historycznymi o istotnym znaczeniu społecznym. Badanie wyżej wymienionej problematyki w powiązaniu z posługą arcybiskupa Ignacego Tokarczuka jest pożądane. Trafnie zdefiniowany problem badawczy i prawidłowo zinterpretowana problematyka miała pozytywny wpływ na konstrukcję koncepcji rozprawy. W rezultacie powstała oryginalna rozprawa dotycząca katechizacji całokształtu katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993. Doktorant wzbogacił nauki teologiczne o nieznane wcześniej szczegółowe kwestie z zakresu historii katechezy. Tym samym recenzowana rozprawa doktorska spełnia jeden z najbardziej podstawowych postulatów nauki, jakim jest poszerzanie dotychczasowych osiągnięć naukowych o nieznane obszary i zagadnienia.

Ocena poprawności struktury pracy oraz jej merytorycznej zawartości

Recenzowana rozprawa doktorska posiada bardzo przejrzystą, logicznie uporządkowaną i spójną strukturę. Jest ona metodologicznie prawidłowa i uzasadniona. W pełni odpowiada problematyce określonej w tytule dysertacji. Składa się z wykazu skrótów, wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel i wykresów oraz aneksów. Każdy z rozdziałów zawiera bardzo rzetelnie opracowane wprowadzenie i podrozdziały. Poszczególne rozdziały konsekwentnie rozwijają analizowaną przez Autora problematykę. Wczytując się w tytuły rozdziałów i wyszczególnione w nich zagadnienia można stwierdzić, że Doktorant potrafi profesjonalnie prowadzić wywód, dokonując analizy i oceny szczegółowych kwestii związanych z katechizacją w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993. Bardzo uważnie i szczegółowo przestudiował materiały źródłowe, o czym świadczą poszczególne części recenzowanej pracy. Prowadzone analizy rzetelnie uzupełnił o literaturę przedmiotu i pomocniczą. Wykazał się również aktywnością naukową i zaangażowaniem w rejestrowaniu relacji ustnych, które umiejętnie wykorzysta do opracowania tematyki określonej w tytule dysertacji.

Ks. mgr Łukasz Dziezic w sposób kompetentny łączy wątki historyczne o istotnym znaczeniu eklezjalnym z katechetycznymi i społecznymi. Dokonuje rzetelnej prezentacji szczegółowych zagadnień związanych ze specyfiką katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993. Dostrzega zakres działań katechetycznych i ich zróżnicowane formy, niejednokrotnie warunkowane ograniczeniem wolności religijnej w okresie Polski Rzeczypospolitej Ludowej (PRL). Zauważa zmiany, które nastąpiły w 1990 roku – po powrocie lekcji religii do szkoły. W tym kontekście potrafi wskazać na znaczący wpływ arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w rozwój, kształt i proces katechizacji w archidiecezji przemyskiej. Na tej podstawie wyprowadza interesujące, a przy tym oryginalne oraz merytorycznie uzasadnione wnioski i postulaty pracy katechetycznej w obecnej sytuacji społecznej, kulturowej, edukacyjnej i religijnej w Polsce. Takie opracowanie problematyki – z zastosowaniem metody analizy źródeł, metody syntezy i metody porównawczej – sprawia, że recenzowaną dysertację, należy uznać za ważną i aktualną, o istotnym znaczeniu naukowym i społecznym. Można w niej zauważyć poszukiwanie przez Autora nowych impulsów dla procesu katechetycznego w obecnej sytuacji lekcji religii w szkole i katechezy parafialnej. Jej lektura wskazuje na wnikliwość i rzetelność badawczą Autora oraz na bardzo dobrą znajomość analizowanej problematyki. Na podkreślenie zasługuje również prawidłowe, a zarazem umiejętne odwołanie do dokumentów Kościoła oraz literatury przedmiotu i pomocniczej.

We wstępie (s. 6-19) Autor prawidłowo uzasadnia wybór tematu i jego aktualność oraz wyjaśnia kluczowe terminy („katecheza”, „katechizacja w kościołach partykularnych”). Bardzo dobrze uzasadnia przywołanie w tytule osoby ks. arcybiskupa Ignacego Tokarczuka oraz cezurę czasową (1965-1993). Rzetelnie opisuje stan badań historycznych, teologicznych i katechetycznych dotyczących archidiecezji przemyskiej, zwłaszcza od drugiej połowy XX wieku, i podejmowanej w niej działalności katechetycznej. Prawidłowo określa problem i problematykę dysertacji oraz charakteryzuje źródła archiwalne, materiały źródłowe (m.in. zawarte w posoborowych dokumentach Kościoła powszechnego i w Polsce, w ustawodawstwie państwowym). W tym kontekście umiejętnie prezentuje zastosowane metody badawcze. Autor prawidłowo przedstawia też zagadnienia, na których skoncentruje swoją uwagę badawczą w kolejnych częściach rozprawy doktorskiej. Wszystko to świadczy o bardzo dobrym przygotowaniu metodologicznym i merytorycznym Doktoranta do analizowania problematyki określonej w tytule dysertacji.

W rozdziale pierwszym (s. 20-51) ks. mgr Łukasz Dziezic rzetelnie, a zarazem syntetycznie i w sposób interesujący, opisuje historyczne uwarunkowania funkcjonowania

archidiecezji przemyskiej. Kolejno przedstawia okoliczności powstania i rozwoju archidiecezji przemyskiej, życie i funkcjonowanie archidiecezji w latach 1965-1993, osobę arcybiskupa Ignacego Tokarczuka jako duszpasterza i pierwszego katechety w archidiecezji. Autor dba o przejrzystość wywodu na temat dziedzictwa archidiecezji przemyskiej. Podejmuje udaną próbę syntetycznego zaprezentowania bogatej historii archidiecezji przemyskiej. Zwraca też uwagę na duszpasterskie wydarzenia o zasięgu ogólnopolskim i diecezjalnym, które były ukierunkowane ewangelizacyjnie i katechetycznie. Do nich słusznie zalicza m.in. obchody Wielkiej Nowenny Tysiąclecia i peregrynację kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej (od 8 marca 1970 r. do 11 lipca 1971 r.), uroczystości upamiętniające 1000-lecie chrztu Polski (20-21 sierpnia 1966 r.), jubileusz 600-lecia diecezji, wizytę papieża Jana Pawła II w Rzeszowie i w Przemyślu (2 czerwca 1991 r.). Uwzględnia też tożsamość danego regionu, trafnie dostrzegając znaczenie różnorodności narodowej, etnicznej, kulturowej w procesie kształtowania postaw religijnych i społecznych ludności zamieszkującej teren archidiecezji przemyskiej. Wskazuje przy tym na tradycyjny (ludowy) i maryjny profil pobożności mieszkańców tej archidiecezji oraz na charakterystyczne dla niej liczne powołania kapłańskie. Wspomina również o reorganizacji diecezji, zapoczątkowanej 25 marca 1992 r., na mocy bulli papieża Jana Pawła II *Totus tuus Poloniae populus*. Utworzono wtedy metropolię przemyską, której pierwszym metropolitą został mianowany abp Ignacy Tokarczuk. W jej skład weszła diecezja rzeszowska i zamojsko-lubaczowska. W tym kontekście Doktorant szeroko charakteryzuje osobę i działalność duszpasterską arcybiskupa Ignacego Tokarczuka, dostrzegając jego zaangażowanie w nauczanie prawd wiary i norm moralnych, celebrowanie sakramentów i rozwój życia religijnego w diecezji przemyskiej.

Na tym tle, w rozdziale drugim (s. 52-71) ks. mgr Łukasz Dziedzic umiejętnie analizuje treści dotyczące działania katechetyczne w archidiecezji przemyskiej po usunięciu lekcji religii ze szkoły (w 1961 r.). Wnikliwie przedstawia organizację i praktykę katechezy parafialnej oraz założenia i realizację katechezy okazjonalnej, dostrzegając troskę Kościoła partykularnego nie tylko o aspekty formalne, ale także o duchowe. Co więcej, wskazuje na troskę i zaangażowanie arcybiskupa Ignacego Tokarczuka nie tylko w organizację punktów katechetycznych w diecezji przemyskiej, ale także w jakość działań katechetycznych w poszczególnych parafiach. W sposób przejrzysty i uzasadniony prezentuje kwestie związane z katechezą okazjonalną, integralnie powiązaną z wydarzeniami ogólnopolskimi i diecezjalnymi. Słusznie odwołuje się do takich wydarzeń jak np. uroczystości upamiętniające 1000-lecie chrztu Polski, peregrynacja obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, obchody 600-lecia istnienia diecezji przemyskiej i towarzyszące im różne inicjatywy (np. sesja naukowa poświęcona dziejom diecezji

przemyskiej, wystawa zatytułowana *Jubileusz Diecezji w holdzie*, publikacja ks. Andrzeja Potockiego pt. *Diecezja przemyska w swe 600-lecie*, maszynopisy kazań księży przemyskich, koronacja obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Jodłówce, kazanie Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, list pasterski ordynariusza przemyskiego bpa Ignacego Tokarczuka, konkurs katechetyczny). Rozdział ten zamykają analizy, które wskazują na katechetyczne znaczenie pielgrzymki papieża Jana Pawła II do diecezji przemyskiej (2 czerwca 1991 r.). Doktorant zwraca przy tym uwagę na orędzie jedności, które papież Polak skierował do wiernych Kościoła przemyskiego. Wywód merytoryczny Autor kończy prezentacją zmian w strukturze administracyjno-terytorialnej archidiecezji przemyskiej po ogłoszeniu bulli papieża Jana Pawła II *Totus tuus Poloniae populus*.

Kolejny, trzeci rozdział (s. 78-106) dotyczy formacji podstawowej i permanentnej katechetów w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka. Doktorant interesująco, a zarazem kompetentnie analizuje szczegółowe kwestie związane z tą problematyką. Rzetelnie przedstawia formację humanistyczną, naukową, teologiczną katechetów duchownych i świeckich, realizowaną m.in. w Przemyśle – w Wyższym Seminarium Duchownym i w Studium Katechetycznym (w ramach kursu podstawowego i kursu wyższego). Dostrzega znaczenie instytucji wspierających pracę katechetów w archidiecezji przemyskiej. Zwraca uwagę na Diecezjalny Urząd Katechetyczny i Wydział Nauki Chrześcijańskiej. Słusznie dostrzega też znaczenie pierwszej wersji programu katechetycznego (tzw. „jezuickiej”), podręczników pod redakcją Jana Charytańskiego i pomocy katechetycznych w działaniach ukierunkowanych na podnoszenie jakości pracy katechetów. W tym kontekście przywołuje inne cenne inicjatywy katechetyczne, które miały służyć wspieraniu katechetów w ich posłudze. Do nich zalicza m.in. organizowanie katechezy dla grup z danej klasy szkolnej, komunikaty Referatu Katechetycznego kierowane do katechetów, sprawozdania i wizytacje katechetyczne, troskę o permanentną formację katechetów duchownych i świeckich poprzez organizowanie cyklicznych dni skupienia, które z czasem przekształciły się w formacyjno-informacyjne spotkania dla katechetów i kongregacje katechetyczne. Autor umiejętnie dowodzi, że tego rodzaju inicjatywy katechetyczne w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka miały charakter systemowy i były dobrze zorganizowane. W tym kontekście rzetelnie prezentuje sytuację personalną katechetów duchownych, zakonników, siostr zakonnych i osób świeckich, zwracając uwagę na jej jakościowe i ilościowe aspekty, także po powrocie lekcji religii do szkoły w 1990 roku.

W rozdziale czwartym (s. 107-137) Doktorant opisuje poszczególne grupy adresatów katechezy w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka. Kolejno zwraca uwagę na dzieci, młodzież, dorosłych i osoby z niepełnosprawnościami. Odwołując się do materiałów archiwalnych, rzetelnie prezentuje dokładne dane dotyczące liczby osób objętych katechizacją w punktach katechetycznych. Trafnie ocenia podejmowane działania związane z przygotowaniem dzieci i młodzieży do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Dostrzega przy tym wartość metodyczną podręczników pod redakcją Jana Charytańskiego. Słusznie za ważne uznaje również inne pomoce katechetyczne (np. *Katechizm Religii Katolickiej*, podręcznik pt. *Nauka Boża*, przygotowany pod red. Wincentego Zalewskiego), zróżnicowane metody i konkursy katechetyczne, egzorty na koniec roku szkolnego, rekolekcje parafialne, adwentowe, wielkopostne i misyjne nauki adresowane do młodzieży, Msze święte, pielgrzymki i odpusty parafialne, rekolekcje wakacyjne i kurso-rekolekcje dla młodzieży, rekolekcje zamknięte dla maturzystów, różne formy duszpasterstwa młodzieży. Dostrzegając walory dydaktyczne, wychowawcze i formacyjne wymienionych inicjatyw katechetycznych, zauważa stosunkowo duży odsetek absencji młodzieży na katechezie w latach 1988-1990. Takie spostrzeżenie skłania Autora do wieloaspektowych, a zarazem obiektywnych analiz, co w przekonaniu Recenzentki, zasługuje na szczególne podkreślenia. Świadczy bowiem o wysokich kompetencjach metodologicznych Autora i rzetelności badawczej. Do takich wniosków prowadzi również lektura kolejnych części recenzowanej pracy, w których Doktorant szczegółowo prezentuje umiejętności, predyspozycje i zaangażowanie duszpasterzy młodzieży szkolnej i pozaszkolnej. W tym kontekście Autor zwraca uwagę na stworzony przez biskupa Edwarda Frankowskiego *Projekt programu duszpasterstwa młodzieży diecezji przemyskiej* oraz na różne materiały i pomoce katechetyczne (np. pod redakcją Mieczysława Majewskiego, autorstwa Władysława Koski czy też Edwarda Majchera). Słusznie za wartościowe uznaje Światowe Dni Młodzieży, które z inicjatywy papieża Jana Pawła II organizowano w archidiecezji przemyskiej od drugiej połowy lat 80. XX wieku w Niedzielę Palmową. Doktorant nie zapomina też o Ruchu Światło-Życie, zwanym „oazą”, zapoczątkowanym przez ks. Franciszka Blachnickiego oraz o Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży. Słusznie dostrzega cenny wkład tych form duszpasterstwa w holistyczną formację młodzieży, oceniając pozytywnie katechizację młodzieży w archidiecezji przemyskiej. Wiele uwagi poświęca również katechezie dorosłych organizowanej m.in. w ramach przygotowania do małżeństwa, które obejmuje przygotowanie dalsze, bliższe (katecheza małżeńska) i bezpośrednie (katecheza narzeczonych). Tak ukierunkowane analizy Autor wzbogaca o prezentację szczegółowych kwestii dotyczących

katechizacji dorosłych w sakramencie pokuty i pojednania, w ramach parafialnych kursów poradnictwa, podczas regularnych spotkań z rodzicami dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, w ramach duszpasterstwa charytatywnego i specjalistycznego czy też podczas pieszych pielgrzymek (np. na Jasną Górę). Słusznie ks. mgr Łukasz Dziędzic zwraca przy tym uwagę nie tylko na pogłębianie wiedzy religijnej wśród dorosłych i pedagogizację rodziców, ale także na permanentną formację duchową.

Bardzo wysoko oceniam treść rozdziału piątego (s. 138-170), w którym ks. mgr Łukasz Dziędzic podejmuje próbę krytycznej oceny katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka. Autor rzetelnie przedstawia wartości, trudności i braki związane z analizowaną problematyką. Dostrzegając troskę arcybiskupa Ignacego Tokarczuka o różne formy katechezy systematycznej i okazjonalnej w archidiecezji przemyskiej, prawidłowo wysuwa interesujące oraz wartościowe poznawczo i praktycznie wnioski. Przedstawia też postulaty na przyszłość, które wynikają z zaprezentowanych w recenzowanej pracy szczegółowych zagadnień. Co ważne, zachowuje obiektywizm w ocenie. Słusznie zwraca uwagę na konieczność troski o obecności lekcji religii w polskiej szkole, w tym m.in. o utrzymanie dwóch godzin lekcji religii w tygodniowym planie zajęć i nieumieszczanie ich na pierwszej lub ostatniej godzinie. Dokonując analizy wtórnej ilościowych danych zastanych, prezentuje wartość edukacyjną i wychowawczą lekcji religii. W tym kontekście trafnie postuluje troskę o formację permanentną kapłanów zaangażowanych w katechezę dorosłych, budowanie zaufania w relacji katecheta – uczeń i motywowanie młodzieży do podejmowania studiów teologicznych. Za ważne uznaje również działania na rzecz podnoszenia jakości przepowiadania słowa Bożego podczas lekcji religii, kazań i homilii. W dalszej kolejności słusznie wymienia odpowiednią formację katechetów, wychowanie patriotyczne dzieci i młodzieży, dowartościowanie ponadczasowych wzorów osobowych i promocję katolickiej nauki społecznej w katechezie. Uzasadnione poznawczo i społecznie jest również przywołanie arcybiskupa Ignacego Tokarczuka jako autorytetu godnego naśladowania.

Za niezwykle wartościowe poznawczo uważam zamieszczone w rozdziale pierwszym, drugim, trzecim i czwartym starannie opracowane zestawienia tabelaryczne. Autor prezentuje w nich wybrane zagadnienia dotyczące m.in. liczby alumnów WSD w Przemyślu w latach 1966-1993, ilości punktów katechetycznych w diecezji przemyskiej według lat i lokalizacji oraz w stosunku do ilości parafii w diecezji, liczby uczestniczek Studium Katechetycznego w Przemyślu, stanu personalnego katechetów (kapłanów diecezjalnych, zakonników, sióstr zakonnych, świeckich) w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993, liczby katechizowanych dzieci i młodzieży w latach 1983-1988 i 1987-1992, liczby młodzieży

uczestniczącej w rekolekcjach zamkniętych w ośrodku w Jarosławiu i w Świątowych Dniach Młodzieży w diecezji przemyskiej w latach 1988-1991. Podobną wartość merytoryczną mają wykresy słupkowe, które zostały zamieszczone w rozdziale trzecim. Doktorant prezentuje w nich dane dotyczące stanu personalnego katechetów (kapłanów diecezjalnych, zakonników, sióstr zakonnych, osób świeckich) na tle ogólnej liczby katechetów w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993. Zestawienie te są czytelne, interesujące i wartościowe poznawczo. Pozwalają spojrzeć na dane zagadnienie w sposób syntetyczny i całościowy.

W zakończeniu recenzowanej dysertacji (s. 171-174) Autor syntetycznie przedstawia zasadnicze wyniki przeprowadzonych badań dotyczących katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993. Słusznie swoją uwagę kieruje na mocne strony analizowanych archiwalnych materiałów źródłowych, sposób rozwiązania problemu badawczego oraz kilka istotnych kwestii, które zostały zaprezentowane w formie tabel i wykresów. Prawidłowo dostrzega bezpośrednie związki między działalnością katechetyczną w archidiecezji przemyskiej w latach 1966-1993 a wytycznymi Kościoła powszechnego, zwartymi m.in. w dokumentach Soboru Watykańskiego II i nauczaniu papieży. W tym kontekście Doktorant prawidłowo określa nowe obszary badawcze. Wszystko to świadczy zarówno o bardzo dobrym rozeznaniu Autora recenzowanej pracy w analizowanej problematyce, jak też o znajomości współczesnych problemów i wyzwań katechetycznych. Wskazuje też na kompetencje badawcze ks. mgra Łukasza Dziedzica.

Ocena wykorzystanych materiałów źródłowych

Recenzowana rozprawa doktorska bazuje na trafnie dobranych i obszernym materiale źródłowym. Bibliografia (s. 175-208) recenzowanej rozprawy obejmuje zapisy źródeł (dokumentów Soboru Watykańskiego II, nauczania papieży, dokumentów Stolicy Apostolskiej, dokumentów Kościoła w Polsce, dokumentów państwowych, dokumentów archidiecezji przemyskiej, źródeł archiwalnych, źródeł audio, stron internetowych, innych), literatury przedmiotu i literatury pomocniczej. Słusznie Autor dysertacji oddzielnie potraktował dokumenty archidiecezji przemyskiej (m.in. listy pasterskie, odezwy biskupa ordynariusza, słowo pasterskie) od źródeł archiwalnych dostępnych w Archiwum Prywatnym Ignacego Tokarczuka, Archiwum Archidiecezji Przemyskiej, Archiwum Wydziału Nauki Katolickiej, Archiwum Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego. Wszystkie pozycje bibliograficzne są prawidłowo uporządkowane i starannie opisane.

Niewątpliwym atutem recenzowanej dysertacji jest to, że w celu rozwiązania określonego we wstępie problemu i integralnie z nim związanej problematyki, Autor dotarł do

licznych zbiorów archiwalnych i bardzo rzetelnie je przeanalizował, konstruując następnie zasadniczy korpus pracy. W podejmowanych przez Autora analizach widoczna jest zarówno bardzo dobra znajomość materiału źródłowego, literatury przedmiotu i pomocniczej, jak też umiejętność syntetycznego przedstawienia wniosków wynikających z przeprowadzonych analiz i formułowania postulatów na przyszłość.

Ocena strony formalnej rozprawy

Rozprawa doktorska ks. mgra Łukasza Dziejca spełnia wszystkie wymogi formalne stawiane tego rodzaju pracom naukowym. Język wywodu jest logiczny, zwięzły, zrozumiały, naukowy. Informacje i fakty zostały rzetelnie opisane i udokumentowane. W niektórych przypisach Autor słusznie zamieścił wyjaśnienia, uwagi i informacje, które uzupełniają prowadzone analizy i podnoszą wartość naukową recenzowanej pracy.

Konsekwentnie stosowana w całej rozprawie terminologia jest zgodna z normami naukowymi i zasadami przyjętymi w dyscyplinie nauki teologiczne. Autor zadbał również o kwestie edytorskie. Nieliczne błędy literowe nie obniżają naukowej i badawczej wartości rozprawy. Można je poprawić, przygotowując pracę do druku w formie monografii naukowej. Udostępnienie tego rodzaju wyników badań szerszej grupie czytelników (m.in. katechetów, katechetów, duszpasterzy) wzbogaciłoby dotychczasową teorię i praktykę.

Poszczególne części recenzowanej pracy zostały bardzo starannie przygotowane. Podział pracy na rozdziały jest logiczny i zasadny. Dotyczy to także podziału rozdziałów na podrozdziały. Rzetelnie przygotowane wprowadzenia do rozdziałów zwiększają czytelność układu i podziału treści w rozdziale. Niezaprzeczalnym walorem rozprawy są – zamieszczone na końcu każdego podpunktu i rozdziału – podsumowania prowadzonych analiz.

Końcowa część rozprawy zawiera spis tabel i wykresów (s. 209-210), które zaprezentowano w tekście dysertacji oraz dziewięć aneksów (s. 211-231). Została ona prawidłowo opracowana. W aneksach Autor zamieścił m.in. umowę dzierżawy w sprawie wynajęcia salki lekcyjnej w budynku szkolnym do celów katechezy, formularz zgłoszenia o utworzeniu punktu katechetycznego, zadania na konkurs katechetyczny z okazji 600-lecia diecezji przemyskiej, wzór ankiety wizytacyjnej dla Księży Wizytatorów Diecezjalnych, kwestionariusz dotyczący Księdza Wikariusza, tekst modlitwy, oddania i przyrzeczenia młodzieży. Zamieszczone w aneksach dokumenty źródłowe wzbogacają wartość naukową pracy. Ich lektura jest niezwykle interesująca. Niewątpliwie wzbogacenie tekstu dysertacji o wyżej wymienione tabele, wykresy i aneksy jest poprawne metodologicznie i merytorycznie uzasadnione. Autor dysertacji bardzo rzetelnie i starannie zilustrował analizowane kwestie.

Dzięki temu Doktorant wykazał, że posiada umiejętności wymagane przy prowadzeniu pracy naukowej.

Uporządkowane, spójne i logicznie prowadzone przez Autora analizy świadczą o precyzji i poprawności oraz bardzo dobrej znajomości podjętej problematyki. Dowodzą o kompetencjach merytorycznych i metodologicznych Doktoranta.

Problemy do dyskusji

Problematyka rozprawy prowokuje do kontynuowania dyskusji w celu rozwinięcia jeszcze niektórych jej wątków.

1. Współcześnie dużym wyzwaniem jest społeczny przekaz na temat wartości edukacyjnej i wychowawczej lekcji religii w polskiej szkole. Jakie propozycje dotyczące tej kwestii, inspirowane katechizacją w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka (1965-1993), zasługują na uwagę osób, które mają wpływ na kreowanie pozytywnego wizerunku lekcji religii w różnych środowiskach społecznych w Polsce?
2. Problemem ważnym, a równocześnie trudnym w ostatnich miesiącach, jest próba marginalizacji lekcji religii i stopniowego „wyprowadzania” jej ze szkoły. Jakie inspiracje z działalności arcybiskupa Ignacego Tokarczuka zasługują na szczególną uwagę osób zaangażowanych w obronę statusu lekcji religii i dlaczego?

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgra Łukasza Dziedzica stanowi oryginalne i twórcze rozwiązanie problemu badawczego ważnego dla nauk teologicznych i społeczeństwa. Ma bardzo wysoką wartość poznawczą. Wypełnia lukę w polskiej katechetyce. Autor rzetelnie, gruntownie, precyzyjnie, kompetentnie, interesująco prowadzi analizy, wykazując się bardzo dobrym warsztatem badawczym i samodzielnością prowadzenia pracy naukowej.

Biorąc pod uwagę bardzo wysoki poziom merytoryczny recenzowanej pracy doktorskiej, wnioskuję o jej wyróżnienie. Jest to pierwsza taka praca w polskiej literaturze katechetycznej. Autor w sposób bardzo rzetelny, uporządkowany, wieloaspektowy i oryginalny podejmuje aktualny a zarazem ważny problem badawczy dotyczący katechizacji w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993. Profesjonalnie przeprowadza analizę materiałów źródłowych i literatury przedmiotu. Na tej podstawie obiektywnie ocenia działalność katechetyczną w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka oraz umiejętnie wyprowadza wnioski. Bez wątplenia tak ukierunkowane analizy, oparte o liczne zasoby archiwalne, wnoszą

istotny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologiczne i przyczyniają się do rozwoju katechetyki w Polsce. Co więcej, inspirują do debat naukowych. Mają też znaczenie społeczne. Są niezwykle wartościowe w kontekście debat na temat zasadności obecności lekcji religii w polskiej szkole. Niewątpliwie rozprawa ks. mgra Łukasza Dziedzica swoją tematyką doskonale wpisuje się we współczesne dyskusje na temat nauczania religii i katechezy parafialnej. Wiąże się wprost ze współczesnymi zagadnieniami z zakresu organizacji lekcji religii w polskiej szkole. Stanowi bardzo wartościowe poznawczo, starannie przygotowane i niezwykle interesujące opracowanie. W znaczący sposób poszerza dotychczasową wiedzę z zakresu nauk teologicznych o nowe, nieznane i mało znane fakty pozyskane dzięki wnikliwym i wieloaspektowym badaniom Doktoranta. Dysertacja jako całość dowodzi o wysokich kompetencjach badawczych Autora. Ks. mgr Łukasz Dziedzic wykazał się nie tylko profesjonalizmem i starannością w kompletowaniu rozproszonych materiałów, ale także umiejętnością twórczego ich wykorzystania. Wyraźnie wyeksponował nowatorskie aspekty prowadzonych analiz na tle dotychczasowej wiedzy teologicznej, historycznej i katechetycznej. Wykazał się bardzo szeroką wiedzą z zakresu podjętych badań, kompetencjami merytorycznymi w zakresie dyscypliny nauki teologiczne oraz umiejętnością samodzielnego i twórczego prowadzenia badań naukowych. Nowe wartości merytoryczne, jakie recenzowana dysertacja wnosi do dyscypliny nauki teologiczne, zasługują na wyróżnienie i ich opublikowanie w formie monografii wydanej w wydawnictwie publikującym recenzowane monografie naukowe. Udostępnienie tego rodzaju publikacji szerszej grupie badaczy wzbogaciłoby dotychczasowe badania z zakresu nauk teologicznych.

Wobec powyższego stwierdzam, że recenzowana praca doktorska ks. mgra Łukasza Dziedzica pt. *Katechizacja w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi arcybiskupa Ignacego Tokarczuka w latach 1965-1993*, której promotorem jest ks. prof. dr hab. Marian Zajac, w pełni spełnia wszystkie wymogi określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 30 sierpnia 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.). Biorąc pod uwagę kryteria ustawowe i ocenę recenzowanej pracy, wnioskuje o dopuszczenie ks. mgra Łukasza Dziedzica do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.


prof. dr hab. Anna Zellma

Olsztyn, dnia 13 maja 2024 roku.